

Gróf Malvezzi Róbert budai jelentései.

Midőn híre terjedt 1683 őszén, hogy a szorongatott Bécs városát sikerült a török ostroma alól felmenteni, a fásult magyar kedélyeket is némi reménysugár töltötte el, hogy most már Buda felszabadítására is sor kerül. A haza sorsán aggódók reménykedni kezdtek, hogy a bécsi katonai kormány is komolyabban fog végre vele törődni, mint eddig közel másfél század hosszú ideje folyamán. Voltak ugyan kétkedők, akik a császári udvar belső viszonyait, a Haditanács erélytelen voltát s az államkincstár szánalmas ürességét ismerve, most sem igen bíztak a dologban. Ezek kételkedését látszottak igazolni itthon a bécsi diadalt követő szomorú események is, amilyen volt a győzelmes Sobieski János lengyel király megverése a párkányi csatában. De ez a vereség csak múló fájdalmat okozott, mert közben a király segítségére érkezett Lotharingiai Károly herceg serege s harmadnapra együttesen visszavették Párkány várát. Azt követte három hét múlva Esztergom elfoglalása, aminek az egész világ újsághír-irodalmában általános visszhangja támadt.

Most már adva volt magától a dunamenti vidék meghódítása s így amint kitavaszkodott s a hadműveletek 1684 június elején megindultak, hamarosan kezünkbe jutott Visegrád s maga Vác ; a hó utolsó napján a lotharingiai herceg pedig már Pest falai alatt táborozott. Ebben a táborban a katonák közt Európának jóformán minden nemzetét képviselve találjuk, hisz a jó zsold s a hadi zsákmányban való osztozkodás reménye nemcsak hivatásos katonát csábított fegyverfogásra, hanem munkanélküli professzionistákat, elszegényedett nemeseket vagy kalandos természetű lézengő embereket is, akik a megindult felszabadító hadjárat folyamán keresethez reméltek jutni s egy részök tényleg vagyont is szerzett és jövőt alapított magának abban a gazdag országban, melyet addig csupán hírből ismert.

A hazánkba sereglett idegenek közt különösen sokan voltak olaszok : azért is, mert külföldi katonai szolgálatuk alapján hazájukban könnyebben számíthattak jó elhelyezkedésre s magasabb állásokra. Akik ezek közül a Budavár elleni hadműveletek során kitűntek, azokat eléggé ismerjük tetteikből, jelentéseikből és műveikből. Legkiválóbb volt köztük a bolognai származású gróf Marsigli Alajos Ferdinánd hadimérnök, kinek 1684—86 közötti értékes jelentéseit Budapest székesfőváros tanácsa megbízásából nekem sikerült összeszednem és kiadnom Buda török-olasz térképével együtt, amely valamennyi létező közt a legkiválóbb, mivel azt Marsigli Budavár visszafoglalása napján (1686 szeptember 2-án) a még égő, üszkös bástyafalak közt járva készíté a török városbíró segítségével és bemondása mellett.¹⁾

A Buda alatt küzdők sorában találunk azonban szerényebb tehetségű harcosokat is: nemesi származású, szegényes viszonyok közt élő kezdő ifjakat, akik dicsőségre vágyva jelentkeztek szolgálatra a bécsi Haditanácsnál, amely minden épkéztláb katonát szívesen látott, kivált ha maga költéségén volt hajlandó felszerelését előteremteni vagy esetleg még szolgálni is. Ilyen volt az ugyancsak bolognai eredetű ifjú *Malvezzi* Róbert gróf is, aki tudva, hogy a felszabadító hadseregben nagytekintélyű Caprara marsall is bolognai ember, az atyjától kapott kevés pénzzel indult 1684 legelején útnak Magyarország felé: szerencsét próbálni és vadászni. Bécsben eleinte azt a tanácsot kapta, hogy jelentkezék Sopronban Parella márkinál. Ott azonban nem talált elég szíves fogadtatásra s ezért a hadvezetőség ideiglenesen Linzbe rendelte. Hanem egyik jóakarója: Pepola örgrófné, Eleonóra császárnéval együtt úgy gondolta, hogy inkább mégis csak Parella alatt szolgáljon, mint Savoyai Jenő herceg alatt. Úgy is lett. De mivel azok mindketten lovas ezredek tulajdonosai voltak, a szegény lovag Pucci márkihoz fordult s tőle kapott annyi pénzt, amivel magát felszerelhetette; hiszen atyjának otthon még másik tizenkét nevelésre szorult gyermeke volt s így tőle semmi segílyre nem számíthatott e háborús időkben.

Ily nehézségek után jutott az ifjú *Malvezzi* Budára, ahol július közepén találjuk. Hazairt első levele is telve van panaszolkodással, mert amíg betegen feküdt a táborban, ellopták a lovát s most annyi pénze sem maradt, hogy levelét feladja a postán, ahol azért két garast kellett fizetnie egy bajtársától kölcsönözve. A felmentő hadsereg különben is még alig 20.000 főnyi volt, mivel a gyalogság még nem érkezett meg. Azt naponta várták Bajorországból s addig is aknarakással foglalkoztak a Vizivárosban. Az aknások vezére a nagyhírű Cornaro Candiotto volt, akinek a terveket és rajzokat leginkább Marsigli szolgáltatta. A munkálatok azonban lassan haladtak, mert a vár alatt dolgozókat állandóan nyugtalanították a törökök. *Malvezzi* maga is megsebesült egy kőgolyóbistól a fején meg egy nyíltól a bal kezén. Amellett augusztus utolsó hetében hirtelen olyan hideg támadt, hogy havazást vártak s az be is következett hamarosan, mert már szeptember közepén oly rettenetes volt a fagy, hogy bunda nélkül alig lehetett kibírni a sátrakban. A hideglelés is általános volt. Ebben gornyadozott a fővezér, a lotharingiai herceg is, aki e sok nyomorúság láttára feloszlatta hadát és október végén téli szállásra vonult.

Az 1685-i hadjáratban a hazatért ifjú *Malvezzi* gróf úgylátszik nem vett részt. De midőn 1686 tavaszán erélyesebben indult meg az új hadjárat, ismét jelentkezett s azt vitézül végigszolgáltatta Budavár visszavételéig. Az atyjához Buda alól írt levelei közül hét maradt reánk, bennök annyi sok apró érdekes megfigyeléssel és adalékkal, amit hiába keresünk egyebütt.

Az ostrom ez alkalommal is a Vizivárosból indult, melyet huszonnégy óráig tartó szünetlen ágyúzás után foglaltak el június 24-én. Ekkor sebesült meg Marsigli alezredes is — a hadi mérnöki kar feje — jobb karján, ami főleg azért keserítette el, mert munkaképtelenné vált a legsürgösebb időben. De azért az aknarakás erélyesen tovább folyt s miután július 27-én az első általános rohamot intézték, sikerült elfoglalni az összes rohamréseket, melyekben a brandenburgi és bajor hadak helyezkedtek el. Akna három volt 6—7 úgynevezett kemencével felszerelve, melyek begyújtására a bajor

örgróf készült. Kémeik útján erről természetesen az ostromlott törökök is tudomást szereztek s ezért mindent elkövettek az őrség erősítésére. Augusztus 12-én nagyobb segélyhaduk érkezett Buda alá, amely három nap mulva éjjel kísérlette meg a várba való bejutást. De a keresztény hadak valami ezer törököt, sőt állítólag kétezret vágtak le. A csetepaték a törökök meg az ostromlók közt ettől kezdve mindennaposak voltak. A török egy hét mulva (augusztus 20-án hajnalban) Esztergom felől 2000 főnyi lovas janicsárt hozott magával 32 zászlóval meg 11 ágyúval, de a mieink rájuk csaptak s alig sikerült közülük 150—200 emberöknek a várba jutniok. Ezekről azonban kiderült, hogy leginkább sebesültek, akiknek a várban nem nagy hasznát vették s a basa hiába sürgette a nagyvezírt tekintélyesebb segélyért, az a keresztények főrohama idejére nem érkezett meg.

A régóta tervezett s teljesen kidolgozott főrohamot a parancsnokság akkorra hagyta, mikorra Scherffenberg tábornok is megő két császári ezredével. Különb is az időjárás ezúttal is esős, fagyos volt, akárcsak két éve. Am azért a táborban mindennap reggeli takarodót fújtak s általános volt a felfogás, hogy a vár elfoglalása nincs messze és eleste csupán napok kérdése. Malvezzinek erről szóló levele sajnos nem maradt meg, pedig ő Budavár bevétele után is szolgálatban maradt és résztvett a felszabadító hadjárat további folyamán is. Így fegyverrel kezében találjuk október 21-én Pécs visszafoglalásánál. Onnan Badeni Lajos örgróf hadával Siklóstra ment, melyet egy napi ostrommal foglaltak el október 28-án, habár kitűnő várfalai voltak. E győzelem után az örgróf Eszék felé vonult, hogy hídját felégesse, de szándékát a törökök megértvén, felgyújták Dárda községet s a hídon túl ütöttek táborn. Ennek ellenére a mieinknek mégis sikerült a dragonyos és lovas hadakkal a dárдай hidat felgyújtaniok, melyet levélírónk négy olasz mérföldnyi hosszúnak mond, mivelhogy a Duna—Dráva közti mocsaras lapály egész Eszékig terjedt azidőben.

A telet Malvezzi Róbert Pécssett tölté igen sok nélkülözés közt, mert pénz hiányában nem jutott borra, melynek korsaját fél forinton mérték. Az élelmiszerek is igen megdrágultak, úgyhogy csak akkor lakhatott jól, mikor olykor Pace ezredes asztalánál ehetett. Azt is érdekes tudnunk, hogy ámbár Pécs vára már a mienk volt, környékén állandóan mutatkoztak kisebb-nagyobb török csapatok, melyek a békés lakosokat nyugtalanították s az őrséget folytonos figyelésre ösztönözték. Ez őrségszolgálatban Malvezzi mindig résztvett, lesve-várva, mikor lesz végre századparancsnok, amivel annyi idő óta biztatgatták még Bécsben is, ahol kinevezését a bekövetkezett új évben — 1687 tavaszán — személyesen is szorgalmazta, mielőtt újból visszatért a pécsi helyőrségbe.

Nem országos fontosságúak ezek az apró-cseprő adalékok és epizódok, melyeket néhai Malvezzi gróf szenátor bolognai családi levéltárában egykori őse budai leveleiből kijegyezgettem abból az alkalomból, hogy az ottani Tudományos Akadémia külön díszülésén Marsigli magyarországi szerepléséről olasz nyelven előadást tartottam volt.² Am kegyelettel kell gondolnunk minden katonára, aki idegen létére erejét és vérét áldozta a Budavár visszafoglalására irányuló ismételt erőfeszítések alatt; kivált ha véletlenül olyanra akadunk, akiről még az egykorúak sem emlékeznek.

Különben is az a felfogásunk, hogy megörökítendő az emlékezés tábláján még a legszerényebb név, cselekedet és adalék is, amelyre kutatásaink közben bukkanunk. Ezért kell számontartani azokat a Budáról és Pestről szóló apróbb adatokat is, amelyek például Marsigli Velencében kelt 1684 június 28-ijelentésében meghúzódnak.³⁾ Ezek közt kiválóan érdekes az, hogy Pestet Budával két híd kötötte össze, meg hogy Buda várfalai nem túlságosan vastagok s amennyire előnyös volt ez a körülmény a támadók részére, annyira rossz a védők szempontjából. Marsigli ez odavetett állítása azonban nem vehető szó szerint, hiszen akkor ő, az alig szabaddá vált török fogoly még nem ismerhette Budát, csak jóformán kívülről nézve, amint naponta vizet cipelt fel a Dunából a várba s a törökök még azt sem engedték meg neki, hogy Pestre átmenjen.⁴⁾ Így az e jelentéséhez csatolt budai térrajza is oly hibás és elrajzolt, hogy zavart keltett volna, ha közlöm vala. Egyetlen használható adata az tán, hogy rajta van »Mátyás király palotája« majdnem szemben a Gellért-heggyel, ha ugyan ezt is nem képzeletből rajzolta reá Marsigli ismeretlen munkatársa.

Veress Endre

¹⁾ Megjelent képekkel és térképekkel díszített szép kiadásban »Budapest Régiségei« 1907-i IX. kötetében s különnyomatban is; 4 rétfű 70 lapon.

²⁾ Közölve »Il Conte Luigi Ferdinando Marsili e gli Ungheresi« címen. Imola, 1929. Nagy 4-rétfű 25 lapon.

³⁾ Kiadtam »Il Conte Marsili in Ungheria« című tanulmányom függelékeként (Budapest, 1931.) az addig ismeretlen jelentésből, melyet a Magyar Nemzeti Múzeum kéziratára őriz, Marsigli fogalmazványával együtt. Különnyomat a »Corvina« 1930-i kötetéből.

⁴⁾ Ezt jelentése végén írja, fenti kiadványom 35—36. l.